

Stanislav Vrbík a hudba v olomoucké katedrále v letech 1975–1985

Eva Vičarová

V roce 2012 si olomoucká kulturní veřejnost připomíná 105. výročí narození varhaníka, skladatele, pedagoga a literáta Stanislava Vrbíka, jenž spojil téměř celou profesionální dráhu s hudbou v Dómu sv. Václava. Funkci varhaníka zde plnil padesát sedm let, z toho posledních deset let zastával i úřad ředitele kůru. Protože Vrbíkova kapelnická činnost v olomoucké katedrále se zatím nedočkala odborného zhodnocení, následující text má za cíl tento dluh regionální hudební historie splatit. Celá studie vznikla jako součást připravované publikace o hlavních představitelích a hudbě provozované v olomoucké katedrále v letech 1872–1985.

Život a dílo¹

Stanislav Vrbík se narodil 8. června 1907 v Jablunkově do rodiny lékárníka. Nadání zdědil ze strany matky, žákyně Josefa Nešvery a učitelky hudby. Ta mu předala základy klavírní hry. Hrát na housle se učil roku 1915 u Gustava Pivoňky. Studoval na gymnáziích ve Vyškově, v Olomouci a v Litovli, maturitu složil roku 1930. V letech 1924–1928 hrál na varhany a řídil hudbu v kostele P. Marie Sněžné v Olomouci, přivydělával si také jako příležitostný varhaník u sv. Michala, sv. Mořice a v kapli tehdy ještě blahoslaveného

1 Monografie o Stanislavu Vrbíkovi neexistuje. Jeho hudební profil do roku 1965 prezentuje slovníkové heslo in: Štědroň, Bohumír: „Vrbík Stanislav, in: G. Černušák, B. Štědroň a Z. Nováček (ed.), *Československý hudební slovník osob a institucí*, sv. 2, Praha, 1965, s. 918–919. Této osobnosti byly věnovány dvě písemné práce: Látalová-Schiedung, Jarmila: *Stanislav Vrbík – skladatel a pedagog*, PdF UP v Olomouci, diplomová práce, Olomouc, 1990, která je dostupná také v elektronické podobě na adrese <http://www.psmorfeus.com/html/stvrbik/stvrbik.html>, a Výtisk, Martin: *Varhanní tvorba Stanislava Vrbíka*, FF UP v Olomouci, bakalářská práce, Olomouc, 2010. První z nich mapuje Vrbíkovu pedagogickou, skladatelskou a spisovatelskou dráhu, obsahuje také soupis kompozičního díla a ukázkou literární tvorby. Kapelnickou činností v olomoucké katedrále se hlouběji nezabývá. Výtiskova bakalářská práce se zabývá – ve shodě se svým názvem – varhanní tvorbou autora. Pozůstalost Stanislava Vrbíka je uložena v Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc, inv. č. 313, 1973–1987 – Písemnosti, karton 11 a inv. č. 364–733 – Hudební tvorba, karton 15–34.

Jana Sarkandra. Dne 1. června 1928 byl jmenován varhaníkem v olomoucké katedrále a v této funkci setrval až do roku 1985. Svou hudební způsobilost dále rozvíjel soukromým studiem klavíru a kompozice u Jaroslava Kvapila v Brně v letech 1933–1934.

V období Druhé světové války působil Vrbík také jako jazzový hráč, v letech 1942–1961 plnil funkci korepetitora činoherního orchestru olomouckého divadla (později Divadla Oldřicha Stibora, dnes Moravského divadla Olomouc). Rok zastával u stejného tělesa funkci kapelnickou (1945), od roku 1952 si přivydělával také jako divadelní inspicient.

Stanislav Vrbík

V letech 1945–1946 byl zástupcem kulturního referenta Okresního národního výboru v Olomouci. Uplatnil se také jako korepetitor baletního oddělení LŠU v Přerově (1961–1970, 1971–1981), ve Vyškově (1970–1972) a u oddílu moderní gymnastiky při UP v Olomouci (1986–1987). Od roku 1965 vyučoval housle, klavír a varhany v kurzech olomouckého Parku kultury a oddechu, od 1971 varhany při Kulturním a společenském středisku i Městském domě osvěty v Olomouci a v letech 1981–1982 klavír v Lipníku nad Bečvou. V oboru varhanní hry vchoval na 50 žáků, k nimž patří např.

František Kolavík, Zbyněk Štěpánek nebo Martin Látal. Jim věnoval metodické příručky *ABC hry na varhany* (1965–1971) a *Návod k varhanní improvizaci* (1983).

Od svých gymnaziálních studií Stanislav Vrbík komponoval.² Byl činný i v literárním oboru, v němž zastával snad všechny typy profesí: básníka, prozaika, referenta, překladatele, editora i typografa. Působil jako externí kulturní redaktor deníku *Našinec* (1930–1937), externí redaktor kulturní revue *Archa* (1938–1950) a externí redaktor deníku *Lidové listy*. Redigoval almanachy *Na rozhraní*, *Pět medailónků*, *Pozdravení Františku Strážovskému*, *Poselství a Velmistř řádu otce Guttenberga*. Dopisoval do časopisů *Cyril*, *Československý varhaník*, *Den*, *Index*, *Přehled*, *Středisko*, publikoval v novinových denících *Pozor*, *Moravsko-slezský deník* a *Moravský večerník* a *Našinec*.

V beletrii používal umělecký pseudonym Jindřich Maria Slavík, vlastivědné práce v deníku *Pozor* publikoval pod jménem A. V. Hron (*Staré pověsti moravské*). Tvořil texty na odborná témata (varhanní hudba, improvizace, kompozice, umělecká tvorba), ale i posudky uměleckých děl, komentáře současného dění, referáty o knihách a vlastivědné články.

Vrbík je autorem básní či sbírek *Pohádka* (1930), *Zrození Lásky* (1930), *Touhy duší* (1931), *Nad propastí* (1937), *Melodie soumraku* (1938), *Hlasy z temnot* (1940) a *Písňe hvězdných nocí* (1943–1945). V románech a povídkách, v nichž zpočátku reagoval na politické a sociální poměry První republiky a časem dospěl k „filmově snovým obrazům“,

2 O tom více v pasáži Kompoziční činnost.

se uplatnil jako typ meditativního lyrika a bývá řazen mezi tzv. spiritualisty. Z těchto děl jmenujme: *Ve stínu katedrály* (1931), *Útočiště* (1931), *Legenda o neznámém světi* (1931), *Poutník touhy* (1932), *Tři hry* (1934), *Gotické sny* (1934), *Akordy života* (1935), *Kajícnice* (1937), *Stříbrný most* (1939) či *Setkání* (1945–1946).

Stanislav Vrbík byl ženatý s Marií Růžkovou (sňatek 1936) a měl s ní dceru Helenu (1937). Zemřel 2. září 1987 v Olomouci.

Dómský kapelník

Do kapelnického úřadu Stanislav Vrbík nastoupil 1. října 1975, ředitelem dómského kůru jej metropolitní kapitula jmenovala 1. ledna roku následujícího.³ Jeho desetiletá činnost v čele dómského kůru, na jejímž konci byl sbor rozpuštěn a Vrbík zproštěn funkce, uzavřela jednu epochu hudebního provozu olomoucké katedrály.

Vrbíkovo kapelnické období je průmětem normalizačního období sedmdesátých let se soumrakem totalitního komunistického režimu let osmdesátých. Ačkoliv tehdejší politickou atmosféru již nelze srovnávat s tíživými léty padesátými, stále platilo, že chodit hrát i zpívat do kostela bylo projevem hrdinství a silného charakteru. Vždyť na počátku osmdesátých let se ani Olomouci nevyhnula vlna represí. Zmíníme například nepodmíněné tresty šesti katolíků tisknoucím samizdatovou literaturu roku 1981.

K Vrbíkovým předchůdcům patřili Pavel Křížkovský (1820–1885), Josef Nešvera (1842–1914) a Antonín Petzold (1858–1931). Bezprostředně však navázal na odkaz Gustava Pivoňky (1895–1977), s nímž umělecky spolupracoval od roku 1928. Převzal po něm hlasově vyvážený, ale již přestárlý sbor sestávající z šestnácti stálých členů, kteří se rekrutovali z řad dobrovolníků a pěveckých příznivců. Na činnosti sboru se podíleli také čtyři choralisté. Pěvci se scházivali k pravidelným zkouškám a účinkovali při pontifikálních bohoslužbách, tedy zhruba jednou za měsíc. Církevní odbor OV KSČ, natož kapitula, je v podstatě nedotovaly vůbec, finančně sboru přilepšoval farář Leopold Dýmal, který z prostředků farnosti vyplácel každému členu pět korun za zkoušku a dvacet korun za funkci.⁴

3 Hlavním informačním zdrojem této kapitoly se stala *Kronika dómského kůru* vedená Stanislavem Vrbíkem v letech 1975–1985, obsahující přehled vystoupení sboru, repertoár, údaje o zkouškách, personálu a rovněž sporadická hodnocení interpretace. K ověření některých reálií z období kapelnické činnosti Stanislava Vrbíka posloužily rozhovory s pamětníky, a sice s JUDr. Horáčkovou, Ing. Ladislavem Kuncem a RNDr. Zbyňkem Štěpánkem. Až na několik drobných článků uveřejněných v *Lidové demokracii*, místní tisk o činnosti sboru nereferoval.

4 Jako důsledkem změn, které do chrámové hudby vněl II. vatikánský koncil, se na kůru vedle dómského sboru začala paralelně vyskytovat dívčí schola založená Josefem Olejníkem (1914–2009). Jelikož se Olejník posléze zaměřil na bohoslovecký seminář a převzal po knězi Práškoví roku 1977 kněžskou scholu, vedení dívčího sboru svěřil jedné ze sboristek, Anně Jankůjové. V letech 1978–1982 se řízení dívčí scholy ujal dómský vikář Pavel Kupka, který rozšířil její členskou zá-

Varhanní party zajišťovali vedle Stanislava Vrbíka také Karel Komárek, Ladislav Kunc a Zbyněk Štěpánek. V dirigentské funkci kapelníka v dobách nepřítomnosti zastupovali Jaroslav Heinrich, Antonín Hudeček, František Preisler st. a Josef Vlček.

Mezi první významné dirigentské počiny S. Vrbíka v čele dómského kůru patřilo uvedení Nešverovy *Missa sine nomine* pro mužský sbor 14. listopadu 1975, kterou sbor nastudoval na přání generálního vikáře a preláta Otakara Trtílka.⁵

Na rok 1977 připadlo dvousetleté výročí povýšení olomoucké diecéze na arcidiecézi. K této významné události se vázalo několik mimořádných událostí. Jednou z nich se stala 27. listopadu 1977 premiéra Vrbíkovy kantáty *Víra-Naděje-Láska* op. 115. Při této příležitosti posílilo dómský sbor pěvecké těleso z Kyselovic u Přerova, takže se akce celkem účastnilo pětadvacet zpěváků.⁶ Na varhany hrál autor díla sám, dirigentské taktovky se ujali Antonín Hudeček a František Preisler st. Přestože všichni účinkující odvedli – dle Vrbíkových slov – výborný výkon, celou událost negativně poznamenala malá návštěva publika patrně způsobená špatnou propagací a konáním v kryptě chrámu.

V roce 1978 se Stanislavu Vrbíkovi podařilo realizovat svůj dávný záměr, totiž vyhradit chrámový prostor také ryze koncertním hudebním produkcím. Od léta roku 1978 začal pořádat každou neděli od 17 hodin Varhanní nockturna.⁷ Do povědomí olomouckých občanů pomalu vstupovala akce, která – až do roku 1985 a už nejen v letním období – obohacovala místní hudební život a stala se svérázným doplňkem Podvečerů u varhan pořádaných Zdeňkem Fridrichem (1927–2002) u Panny Marie Sněžné, přestože Vrbíkových koncertů se aktivně účastnili spíše amatéři či mladí varhaníci stojící na počátku své profesionální hudební dráhy.⁸

Co se týče účinkování sboru při pontifikálních bohoslužbách, v sezoně 1977/78 sbor absolvoval šestnáct vystoupení, průměrně tedy vystupoval dvakrát měsíčně. Sezona začínala 28. září a končila 2. července. V tomto období kapelník uspořádal čtyřicet osm sborových či individuálních zkoušek. Z nastudovaného repertoáru zjišťujeme, že kmenové skladby sboru preferující českou soudobou chrámovou hudbu se od dob Gustava Pivoňky neměnily. Jednalo se o kompozice Josefa Grubera (*Missa de Nativitate*), Václava Emanuela Horáka a Karla. Steckera (*Missa pastoralis*), Františka Kolaříka (*Pastýřská mše*), Josefa Nešvery (*Missa sine nomine*), Františka Picky (*Missa in F dur* op. 17), Vojtěcha Říhovského (*Missa Loretta*) a Eduarda Treglera (*Missa brevis* op. 9). Nově těleso nastudovalo Missu „Jubilet“ Viktora Čajanka, Vrbíkovu Českou mši svatopetrskou op. 114 a již zmíněnou kantátu *Víra-Naděje-Láska* op. 115. Z mešních vložek posloužily *Chvála Boha v přírodě* Ludwiga van Beethovena, *Biblické písně* Antonína Dvořáka, *Ave verum*

kladnu o mužské hlasy a zintenzivnil uměleckou činnost. Po jeho nuceném odchodu sbor na další dva roky převzala Drahomíra Janýšková. Od roku 1984 až dosud se v čele sboru vyskytuje bratr Pavla Kupky, Jan Kupka.

5 Dómský archiv Olomouc (dále DAO), *Kronika* vedená S. Vrbíkem (dále Kronika), s. 7.

6 Tamtéž, s. 37.

7 Tamtéž, viz také Rečka, Alois: „Zážitky u varhan“, in: *Lidová demokracie*, 18. 7. 1978.

8 Sdělení Zbyňka Štěpánka. Rozhovor veden 6. 12. 2011.

Wolfganga Amadea Mozarta, Petzoldovy *Terra tremuit* a *Ecce sacerdos* i další skladby od Břetislava Bakaly, Františka Kolaříka, Maxe Regera, Vojtěcha Říhovského, Stanislava Vrbíka, Johanna Weisse a Bedřicha Antonína Wiedermanna.

V sezoně 1978/79 měl dómský sbor sedmnáct členů a byl tvořen sedmi soprány, čtyřmi alty, třemi tenory a třemi basy. Sezonu těleso zahájilo vystoupením 1. října 1978 v Kyselovicích, kde byla provedena dómským a kyselovickým sborem další Vrbíkova kantáta ke cti svatých andělů strážných, *Stráž a oslava* op. 117.⁹ Totéž vystoupení se zopakovalo ve stejném složení o týden později na dómě. Dne 26. listopadu 1978 se mužští členové dómského sboru spojili s „konkurenční“ dívčí scholou Pavla Kupky a společně provedli mši Josefa Nešvery vedle *Propria Ježíše Krista Krále Petra Ebena*.¹⁰

V této době také došlo k organizačním i obsahovým změnám v chodu Varhanních nokturen. Koncertů v letním období značně ubylo a naopak se přesunuly do podzimního období. Zdá se, že Vrbík chtěl tímto opatřením posílit návštěvnost akce. Druhým krokem vstříc novému publiku byla dramaturgická proměna některých koncertů, které se nadále nazývaly Nokturna. Varhanni recitály střídala komorní či sborová vystoupení olomouckých zpěváků a instrumentalistů. Například 30. září 1979 vystoupil dómský smíšený sbor v rámci Nokturna č. 5 s tímto programem: Ludwig van Beethoven – *Chvála Boha v přírodě*, Antonín Dvořák – *Sanctissima*, Marc-Antoine Charpentier – *Tu Deum*, Wolfgang Amadeus Mozart – *Ave verum*, Stanislav Vrbík – *Stráž a oslava*, *Víra-Naděje-Láska* (6. část), *Postludium*. Sól se ujali Jaroslav Heinrich, Naděžda Hirschová a Vlastimil Malíček, na varhany hrál Zbyněk Štěpánek. Zbýlý sbor reprezentovalo jedenáct členů.

V této souvislosti je nutné připomenout, že všechny Vrbíkovy akce, jejichž specifikum samozřejmě spočívalo v zaměření na duchovní hudbu, nalézaly v olomouckých kulturních podmínkách konkurenci v aktivitách Spolku pro komorní hudbu (1937) či Moravské filharmonie (1945), které fungovaly na profesionálních základech a jejich návštěva nepůsobila posluchačům politické problémy.

Stanislav Vrbík pečlivě dokumentoval činnost svého tělesa i dalších aktivit spojených s kapelnickým úřadem. K průběhu zkoušek se nevyjadřoval, evidoval však počet účinkujících, uváděný repertoár a zejména výkony zpěváků, sólistů a varhaníků. Ty v *Kronice* obvykle komentoval lakonickým hodnocením typu: „provedení nebylo uspokojivé“, „zdařilé provedení s výhradami“, „provedení s mnoha otazníky“, „provedení zdařilé“, „velmi dobré pozorné provedení“ a podobně.

Na konci kalendářního roku 1980 přijal biskup Josef Vrana několik organizačních změn, které ovlivnily chod dómského tělesa a patrně urychlily jeho zánik: Od listopadu téhož roku měla každou poslední neděli v měsíci probíhat mše pouze v latině,¹¹ zejména se však o hlavních nedělích bohoslužbách v 10 hodin nemělo zpívat – chorálně či sbo-

9 Kronika, s. 55.

10 Tamtéž, s. 57.

11 Tamtéž, s. 80.

rově – vůbec.¹² I přesto, že se toto opatření netýkalo mši pontifikálních, zmíněné rozhodnutí přirozeně postavení dómského sboru i čtyř choralistů značně znejistilo.

Do sezony 1980/81 dómský sbor vstoupil ve složení tři sopranistky, tři altistky, tři tenoristé a tři basisté s velkým úkolem, totiž náležitě oslavit 850. výročí vysvěcení olomoucké katedrály. K této příležitosti Vrbík zkomponoval a se sborem provedl novou mši-kantátu *Mír všem národům* op. 123. S posilami z Kyselovic pak dómský sbor znovu nastudoval a v chrámu Panny Marie Sněžné přednesl kantátu *Víra-Naděje-Láska*. Celkem sbor v této sezoně absolvoval šestnáct vystoupení, při některých příležitostech jej posilovaly mužští členové olomouckého sboru Haná.¹³ Zkoušky, jichž se konalo čtyřiačtyřicet, probíhaly v pondělí od 17 do 18 hodin. Při některých bohoslužbách se dómský sbor opět střídal s dívčí scholou P. Kupky.

Koncem církevního roku 1982 poslal S. Vrbíkovi dómský farář Leopold Dýmál děkovný dopis, v němž vyzdvihl některé obzvlášť zdařilé umělecké výkony tělesa během minulé sezony. Mezi ně údajně patřilo provedení *Missy G dur* Franze Schuberta 27. června 1982 a také 10. Nokturno konané 24. října 1982 s názvem *Za mír*. Na jeho programu byl Ludwig van Beethoven (*Chvála Boha v přírodě*), Petr Iljič Čajkovskij (*Hymnus* z opery *Panna orleánská*), Antonín Dvořák (*Zpívejte Hospodinu z Biblických písní*), Leoš Janáček (*Zdravas Královno* z opery *Její pastorkyňa*), Antonín Petzold (*Terra tremuit*), Josef Rezek (*Svatý Václave*), Giuseppe Verdi (sbor z opery *Nabucco*) a Stanislav Vrbík (*Květy nejkrásnější, Hle, velekněz*).

Novinkou se stalo uspořádání Vánočního nokturna na svátek sv. Štěpána 26. prosince 1982, v jehož programu se objevily skladby Břetislava Bakaly, Jaroslava Jeremiáše, Viktora Kalabise, Jaroslava Kříčky, Bohuslava Martinů, Wolfganga Amadea Mozarta, Maxe Regera, Jakuba Jana Ryby a Votěcha Říhovského.

Dne 30. října 1983 se opět konalo pěvecké Nokturno sestavené ze sborových a sólových čísel. Vzhledem k tomu, že k výše zmíněným koncertům nemáme mnoho zveřejněných kritických ohlasů, ocitujme na tomto místě text Aloise Rečky zachovaný v *Kronice*, který vyšel v obdobné verzi v *Lidové demokracii* 3. listopadu 1983:

„Varhanní recitály, sborový i sólový zpěv, skladby monumentální i komorní povahy jsou náplní již tradičních varhanních nokturn, pořádaných pátý rok skladatelem, varhaníkem a regenschorim v katedrále sv. Václava v Olomouci. Nokturna mají značný ohlas díky hlubokým zážitkům nad skladbami klasiků i soudobých autorů i pestrosti žánrů a interpretů, mezi nimiž jsou zkušení i mladí tvůrčí lidé, věnující se reprodukčnímu umění jako součásti seberealizace. Vedle varhaníků, zpěváků i sólistů na nástroje, účinkoval zde dómský sbor, spolupracující také se sborem OB v Kyselovicích, s nímž se zúčastnil i řady zájezdů, ale i někdejší dirigent opery František Preisler, vyznamenaný *Za vyni-*

¹² Tamtéž, s. 82.

¹³ Tamtéž, s. 84.

*kající práci, a řada dalších umělců. Letošní závěrečné Nokturno v neděli 30. října - v tomto roce jich bylo 17 - mělo bohatý pořad ze skladeb Dvořákových, Charpentierových, Janáčkových a Regerových, zazněl i hymnus z opery P. I. Čajkovského Panna orleánská a Regina coeli z Mascagniho opery Cavalleria rusticana. Účinkoval dómský sbor, sólisté, na varhany dr. Zbyněk Štěpánek, dirigoval Stanislav Vrbík.*¹⁴

Z bilance účinkování dómského pěveckého sboru v sezoně 1982/83 vyplývá, že těleso vystoupilo celkem třináctkrát na domě a jednou v kostele na Nové Ulici a absolvovalo čtyřicet dvě zkoušky. V únoru 1984 oslavil Stanislav Vrbík šedesáté výročí hry na varhany při olomouckých bohoslužbách. V *Lidové demokracii* z 6. března 1984 je uvedeno, že se sborem premiéroval svou další kantátu, a sice *Poselství oběti* op. 130.

Stanislav Vrbík: *Poselství oběti* op. 130. Mše na paměť mučedníků bouřlivých staletí pro smíšený sbor s doprovodem varhan (1983), část I. Pane, smiluj se, takty 7–11

Ke konci srpna 1985 byl dómský sbor církevním odborem Okresního národního výboru KSČ v Olomouci zrušen. Také účinkování dvou zbylých choralistů, Jaroslava Heinricha a Vlastimila Malíška, bylo od září 1985 považováno za nežádoucí.

„Propagace, morální podpory, povzbuzení za deset let jmenování St. Vrbíka - od 1. října 1975 - ředitelem, sbormistrem, pečovatelem o vzácný hudební archiv...nikdy se nedostalo - ani oficiální poděkování za dosavadní v pravdě záslužnou činnost,“ okomentoval konec jedné historické etapy v Kronice roztrpčeně Stanislav Vrbík. Dodal však, že

14 *Lidová demokracie*, 3. listopadu 1983.

„někteří členové sboru projevíli zájem o další nezištnou činnost pro potřebu chrámové hudby.“¹⁵

O prázdninách a na podzim roku 1985 se konala poslední Nokturna. Z nich vydvihněme například to věnované dílu Bachovu a Händlovi (29. září) či jen Johannu Sebastianu Bachovi (27. října). Místo ředitele kůru bylo oficiálně zrušeno 15. září 1986. Reorganizace dómského kůru v sobě zřejmě mísila motivy finanční a politické s důvody klesající pěvecké úrovně členů sboru. Pěvecké úvazky při dómských obřadech převzala farní schola řízená Janem Kupkou.

Kompoziční činnost¹⁶

V oboru církevní hudby Stanislav Vrbík komponoval díla vokální – pro zpěv sólový či sborový – i čistě instrumentální, zejména pro varhany.¹⁷ Svou tvorbu pak korunoval sedmnácti mešními cykly (k nejvýznamnějším patří *Missa in honorem scti Joannis Bosco*

15 Kronika, s. 131

16 Soupis skladeb Stanislava Vrbíka přináší výše zmíněná diplomová práce Věry Schiedung-Látalové. Následující text má za cíl představit Vrbíkovu tvorbu chrámovou. Přesto uveďme alespoň výběrově některé tituly z autorovy světské tvorby. Klavírní a varhanní dílo tvoří například *Anděl páně*, *Idyla*, *Jitřní procitnutí*, *Letní noc*, *Serenata Amorosa*, *Skizzy* či *Stříbrná studánka*, komorní žánr reprezentují suita *Mládí vpřed* pro harmonikový soubor, *Groteska* pro dechový kvintet, *Cesta* op. 129 pro violoncello a varhany, písně s doprovodem klavíru, některé na esperantské texty, sbory ženské (*Odevzdání*), mužské (*Touha*) i dětské (*Skákal pes*) a scénický melodram *Bratři*. Obor orchestrální spoluputují *Capriccio*, *Fantasia pastoralis*, *Vesele cestou do pole* a *Zlatá svoboda*, symfonie *Boj a vítězství* op. 80, *Bouře v Tatrách - Dukla*, *Romantické divertimento*, balety *Čarovné housle*, *Čaroděj* op. 108, *Kolotoč života* op. 113, *Doba míru* op. 116, *Hra o srdce* op. 122, *Tábor odvahy a radosti* op. 125). S. Vrbík zkomponoval také třináct scénických hudeb k činoherním inscenacím, např. *Hadrián z Římsů* a *Lucerna*, a deset hudeb k filmům, např. *Lakomá Barka*, *Tvarem oděná*, *Vesmírné variace*, *Život v hudbě*. Věnoval se rovněž dramatické a scénické hudbě. Je autorem operet, *Když srdce zahoří*, *Krásná čarodějka*, opery *Mariánský sloup* a pěti světských kantát, např. *Kantáty o vlasti* op. 121.

17 Varhanní dílo autor komponoval nejen pro sebe, nýbrž také pro své žáky-varhaníky. Tvořil jednak skladby koncertní (absolutní), jednak skladby s duchovním programem. Velké pozornosti se dočkal cyklus *Meditace* op. 55, který autor vytvořil v rozmezí 1940–1948. Nejvíce varhanních skladeb zkomponoval koncem šedesátých a počátkem sedmdesátých let. Tehdy vznikly *Koncert D dur* pro varhany a orchestr op. 94 (1969), *Koncert G dur* pro varhany, vokální kvartet, instrumentální soubor, positív a magnetofon op. 99 (1971), *Koncert-fantasia g moll* (1972) a *Koncert C dur* op. 104 (1972). Výjimečné postavení má druhý *Koncert G dur* nejen uplatněním magnetofonového pásu, ale také programním zaměřením na biblické náměty. Duchovního rázu je cyklická skladba *Contemplationes* (1970), zvláštní pozornosti si v neposlední řadě vysloužily kompozice pro troje varhany – *Preludium a Postludium G dur* (1983).

(1938), *Lux et origo* (1939), *Česká mše svatopetrská* op. 114 (1977), *Mír všem národům* op. 123 (1980), *Poselství oběti* op. 130 (1983) a *Zrození spásy* op. 131 (1984)) a patnácti duchovními kantátami (např. *Soudný den* op. 61 (1950), *Vládce nebes* op. 64 (1951), *Vánoční zvony* op. 77 (1955), *Víra-naděje-láska* op. 115 (1977), *Stráž a oslava* op. 117 (1978), *Nejsvětější Srdce* op. 132 (1984), *Slavnost Spasitele* op. 133 (1958), *Tajemství Pokory* op. 136 (1986) a *Věčné světlo* op. 139 (1987)). Jejich autografy jsou uloženy v skladatelově pozůstalosti uložené v Zemském archivu v Opavě, pobočka Olomouc,¹⁸ výtisky a opisy v Dómském archivu Olomouc.¹⁹

Vrbíkovo rané církevní dílo hodnotil ve třicátých letech Emanuel Ambros,²⁰ o ucelený pohled na autorovy chrámové skladby se pokusil v roce 1948 i Cyril Sychra,²¹ stručně o něm pak v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století referovala prostřednictvím Aloise Rečky rovněž *Lidová demokracie*.

V chrámových skladbách z třicátých a čtyřicátých let byl Vrbík značně ovlivněn hudbou taneční a jazzového okruhu. Jistě to bylo způsobeno nejen atmosférou doby a expanzí tance v dobách První republiky, ale také tím, že si Vrbík přivydělával v období Druhé světové války jako jazzový hráč a dirigent činoherního orchestru. C. Sychra skladatele zařadil, společně například s Karlem Hoffmeisterem a Jaroslavem Budíkem, mezi příslušníky Steckrovy kompoziční školy. Poukázal také na jeho sklon k janáčkovskému stylu prostřednictvím užívání drobných výrazných témat, převahou homofonie, vzrušeným výrazem a promyšlením textu.²²

V sedmdesátých a osmdesátých letech se dočkaly nového rozmachu zejména cyklický mešní útvar a žánr kantátové mše. Skladatel měl po převzetí kapelnické funkce na jedinou k dispozici řadu zpěváků, kteří byli schopni studovat nový repertoár. Představme si Vrbíkův kompoziční styl tohoto období prostřednictvím tří děl.

S tematikou svatého Václava je spjata stejnojmenná vstupní antifona dokončená 12. září 1980. Jedná se o dvouhlasy sborový part s doprovodem varhan. Nekomplikovaný průběh vokální složky je zhudebněním strofy „Svatý Václav, dorostl ke svatosti za krátký

18 Viz Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Pozůstalost Stanislava Vrbíka, inv. č. 313, Soupis skladeb, karton 11. Je zde uloženo jedenáct mší, příp. kantátových cyklů (*Česká mše G dur* (601), *Mír všem národům* op. 123, *Česká mše svatopetrská* op. 114, *Česká mše vánoční*, *Missa in D*, *Missa in honorem Sancti Joannis Bosco*, *Missa Lux et origo*, *Mše a moll pro neděle adventní a postní*, *Soudný den*, *Tajemství pokory* op. 136 a *Zrození spásy* op. 131), 11 offertorií a 12 dalších drobných skladeb.

19 Dómský archiv Olomouc je samostatnou institucí sídlící na adrese Nábřeží Přemyslovců 2, Olomouc a spravovanou ředitelem dómského kůru. Notový fond tohoto archivu obsahuje tyto Vrbíkovy mše: *Česká mše svatopetrská* op. 114, *Mír všem národům* op. 123, *Poselství oběti* op. 130 a *Zrození spásy* op. 131), po jednom offertoriu, *Ecce sacerdos magnus*, antifoně, žalmu, hymnu, příležitostně skladbě a modlitbě.

20 „Abs“ (Ambros, Emanuel): „Z hudebních novinek“, in: *Československý deník*, 1932, č. 27, 10. října 1932.

21 Sychra, Cyril: „Moravanství v novější české chrámové hudbě“, in: *Cyril*, 1948, č. 73, č. 7–10, s. 91.

22 Tamtéž.

čas, naplnil mnohé, mnohé věky. Svatý Václav“. Ústředním intervalem, k němuž jsou upnuty ozdobné průchodné tóny, je stoupající a klesající čistá kvarta. Oba hlasy jsou vedeny polyfonním způsobem a vyměňují si své melodie. Ke stupňování výrazu autor použil principu sekvence. Skladbu autor situoval do C dur.

Česká mše svatopetrská op. 114 pro sólo, smíšený sbor a orchestr
(1977), část Věřim, takty 56-68

Česká mše svatopetrská op. 114 reprezentuje zjednodušený hudební jazyk, k němuž se v důsledku II. vatikánského koncilu a zapojení lidu do zpěvu ordinária museli autoři chrámové hudby uchýlit. Skladba je evidentně komponována s ambicí stát se běžně provozovaným ordináriem dómských liturgií. Jde o jednohlasý part s varhanním doprovodem, přičemž melodie je čistě diatonická a sestává ze sekundových kroků. Její melodické články jsou nekomplikované a snadno zapamatovatelné, k čemuž přispívá i jejich časté sekvencování. Stejný text autor podkládá stejnou melodií. Harmonický doprovod využívá většinou základních harmonických funkcí a faktura je jednoznačně homofonní. Výjimkou je pasáž v druhé části ordinaria, Gloria, na slovech „Ty, který snímáš hříchy světa“, která působí bitonálně – zpěv v C dur doprovází varhany v c moll. Nejdramatičtější a hudebně „komplikovanější“ je podle očekávání část Credo. Epickému textu autor přisoudil odvážnější harmonii – např. v části „znovu přijde ve slávě soudit živé i mrtvé a jeho království bude bez konce“ se dostáváme z ústřední tóniny celého cyklu C dur do F dur, která je hlavní tóninou také pasáže „Skrze Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny“. Slova „umučen a pohřben“ doprovází sestupný půltónový postup, na slova „sestoupil s nebe“ klesá melodie samozřejmě dolů. V části Credo začínající „Věřím v ducha svatého“ se autor vrací opět do C dur a kontrastnímu výrazu napomáhají trioly, hlavní rytmický prvek této části. V části Benedictus skladatel zpestruje hudební proud užitím sóla.

Žánrově na rozhraní mezi mešním cyklem a kantátou je *Poselství oběti na paměť učedníků bouřlivých staletí* op. 130. Skladba je „věnovaná lidem, kteří bojovali za spravedlnost, víru, svobodu a pravdu. Skladatel ji připsal obětem fašistického teroru v Lidicích, Ležákách, Javoříčku, Svatobořicích, Terezíně, Ploštině, Zákřově, Tokajíku, Osvětimi, Majdanku i Oradouru.“²³ Byla dokončena 22. července 1983 a premiérována 26. února 1984 v dómské kryptě. Mezi jednotlivé části mešního ordinaria, stylizované jako samostatná čísla složená ze sólistických a sborových částí, jsou vložena dvě responsoria – jedno před Credo, druhé na konec skladby, které tak vyznívá jako postludium.

Při interpretaci tohoto díla Vrbík přirozeně s účastí lidu nepočítal, nemusel se tedy uchýlovat ke kompromisům a zjednodušením, naopak se plně oddal tvůrčímu zaujetí a fantazii. Počítá se čtyřhlasým sborem a varhanním doprovodem. Oproti předchozí analyzované mši je toto dílo ve všech ohledech náročnější. Zatímco varhanní průvod ve *Svatopetrské mši* jen podporoval zpěv, zde hraje důležitou roli. Nejnáročněji je veden samozřejmě v místech, kde znějí varhany samostatně. V harmonii jednotlivých částí nalézáme sekundové vztahy, např. akordy Es dur, Des dur a f moll (t. 7–8), či akordy chromatické terciové příbuznosti (C dur, E dur, F dur, As dur) na konci Gloria. Silnému výrazu dopomáhá dynamika, která se prudce mění i v průběhu jednoho taktu, jak patrně například z „Pane, smiluj se“ (t. 6), kdy „Pane“ má znít ve forte a „smiluj se“ v pianu. V souvislosti s tematickou prací opět sledujeme Vrbíkovu zálibu v sekvenčním posouvání motivu o sekundu výše (např. „Pane, smiluj se, Kriste, smiluj se, Pane, smiluj se“ v Kyrie, či „Neboť ty jediný jsi svatý“ v Gloria). Melodická linka je zdobena střídavými a prů-

²³ *Lidová demokracie*, 8. 3. 1984.

chodnými tóny i průtahy a je zahušťována půltónovými postupy. V tomto parametru se Vrbík znovu zařadil mezi dědice K. Steckera. Úvod kompozice situovaný do As dur zase odkazuje na oblíbenou tóninu Janáčkovu. Dalším příznačným rysem kompozice je používání tzv. kvint lesních rohů, které tak často nalézáme u Vrbíkova učitele A. Petzolda, dále pak časté postupy v paralelních terciích a sextách.

Skladba začíná bez předznamenání, varhanní part je však situován do As dur a vokální do Es dur. V části Gloria na slova „Ty, který snímáš hříchy světa“ je předepsána As dur, od „Neboť ty jediný jsi Svatý“ není opět předepsána žádná tónina, z hudby však prýští archaismus prostřednictvím lyrického modu od c s charakteristickou zvětšenou kvartou. Před Credo je vložena část Aleluja v Es dur, hudební proud je obohacen o celotónovou škálu na slovech „plesejte, spravedliví“. Sanctus je v C dur a Agnus Dei v c moll. Faktura je homofonní, střídají se pasáže čtyřhlasé s unisonovými, kontrast je vystupňován střídáním tutti pasáží se sóly. V částech responsorií je s Aleluja nakládáno jako s refrémem. Ke kontrastu dopomáhá například také rytmus, například trioly v Hosana (Sanctus).

Všechny zkoumané skladby Stanislava Vrbíka jsou pracemi řemeslně zručného a invencí vybaveného eklektika. Je zřejmé, že jejich melodická složka čerpá z tradice smetanovské a harmonická složka navazuje na dědictví K. Steckera. Tyto hudební kusy, ač plnily svou funkci, nelze srovnávat s dobovou produkcí například Jaroslava Kříčky nebo Petra Ebeny.

Závěrem

Stanislavu Vrbíkovi se s ohledem na politickou a kulturní atmosféru doby podařilo obhájit specifické postavení dómského sboru mezi ostatními olomouckými sborovými tělesy a čestně se vypořádat se staletým uměleckým odkazem tohoto významného moravského chrámu. Jeho zásluhou se od konce sedmdesátých let minulého století stala olomoucká katedrála významným centrem varhanní hry a veřejných produkcí duchovní hudby, v jejichž rámci byla premiérována i řada závažných Vrbíkových skladeb.

Stanislav Vrbík and Music in Olomouc Cathedral in 1975–1985

Summary

Pianist, organist, conductor, composer, poet and prose writer, Stanislav Vrbík (1907, Jablunkov – 1987, Olomouc) was linked with the choir of St Wenceslas Cathedral in Olomouc from 1928, when he accepted the post of organist and auxiliary choralist. When in

1975 he took over the conducting of the cathedral choir from Gustav Pivoňka, this body had 17 members including four choralists. They performed about twenty times a year. It should be noted that due to the advanced age of the singers, the choir was already past its musical zenith. The cathedral choir was abolished in 1985. Its role was taken over by a parish schola, originally a girls' choir, led by Jan Kupka. Stanislav Vrbík deserves credit for the development of concert activities in Olomouc because in 1977–1985 he gave organ, choral, chamber and Christmas nocturnes in the cathedral. In the repertoire he followed the tradition of his predecessor, introducing mostly works by Czech composers, such as B. Bakala, V. Čajanek, P. Eben, J. Gruber, V. E. Horák, F. Kolařík, J. Nešvera, F. Picka, V. Říhový, K. Stecker, E. Tregler and B. A. Wiedermann. Last but not least, the choir master used the choir for premieres of his own masses and cantatas *Faith - Hope - Love* op. 115, *Guard and Celebration* op. 117, *Message of the Victim* op. 130. In addition to minor religious compositions, S. Vrbík is the composer of 17 mass cycles and 15 spiritual cantatas. His style of composition is illustrated through the antiphon *Saint Wenceslas, The Czech St Peter's Mass* op. 114, and the cantata *Message of the Victim* op. 130.

Stanislav Vrbík und die Musik in der Olmützer Kathedrale zwischen 1975–1985

Zusammenfassung

Der Pianist, Orgelspieler, Dirigent, Komponist, Dichter und Schriftsteller Stanislav Vrbík (1907, Jablunkau – 1987, Olmütz) war schon seit 1928, als er die Funktion des Orgelspielers und aushilfsweise einspringenden Chorsängers angetreten hatte, mit dem Chor des Olmützer Wenzelsdoms verbunden. Als er im Jahre 1975 von Gustav Pivoňka die Führung des Domchors übernahm, bestand der Musikklangkörper aus siebzehn Mitgliedern einschließlich vier Choralisten. Es trat ungefähr zwanzigmal jährlich auf und man muss sagen, dass sie angesichts des hohen Alters der Sänger den Zenit ihrer künstlerischen Möglichkeiten schon überschritten hatten. Der Domchor wurde im Jahre 1985 aufgelöst. An die Stelle des Chors trat die Pfarr-Schola, ursprünglich Frauen-Schola, geführt von Jan Kupka. Stanislav Vrbík machte sich um die Entwicklung des Olmützer Konzertlebens verdient gemacht, indem er zwischen 1977–1985 in der Kirche Orgel-, Sänger-, Kammer- und Weihnachts-Nocturnen veranstaltete. Im Repertoire knüpfte S. Vrbík in vollem Umfang an seinen Vorgänger an und führte meistens Werke von tschechischen Autoren auf. Es handelte sich um B. Bakala, V. Čajanek, P. Eben, J. Gruber, V. E. Horák, F. Kolařík, J. Nešvera, F. Picka, V. Říhový, K. Stecker, E. Tregler oder B. A. Wiedermann. Nicht zuletzt nutzte der Kapellmeister das Potenzial des Chors zu Premieren von Messe- und Kantatenwerken aus seiner eigenen Werkstatt (*Glaube - Hoffnung - Liebe* Op. 115, *Wache und Feier* Op. 117, *Botschaft des Opfers* Op. 130). Neben

kleinen kirchlichen Kompositionen schuf S. Vrbík 17 Messezyklen und 15 geistige Kantaten. Sein Kompositionsstil lässt sich am Beispiel der Antifone *Heiliger Wenzel* vorstellen, ferner mit dem Werk *Die tschechische Petersmesse* Op. 114 sowie mit der Kantate *Botschaft des Opfers* Op. 130.

Keywords

Stanislav Vrbík (1907–1987); Olomouc; conductor; St Wenceslas Cathedral; composition.

Schlüsselwörter

Stanislav Vrbík (1907–1987); Olmütz; Kapellmeister; Olmützer Wenzelsdom; Kompositionen.